

CAPVT V.

Historicam persequitur tractationem de vocabulo ΟΜΟΥΣΙΟΝ: atque illud iure optimo a Nicaena Synodo receptum, et Symbolo additum declarat.

Omnia Catholicorum cum Arianis controuersia, atque professionis vtriusque discrimen erga Verbi diuinitatem, in diuersa huius vocis acceptione posita erat, ab eaque originem sumpsit. Neque vero *Homousion* nomen a Nicaenis Patribus excogitatum est, sed longe ante a veteribus vsurpatum, vt Athanasius adfirmat (1), vbi Dionysium Alexandrinum ait, in Epistola ad cognominem Dionysium Romanum Pontificem dixisse, Christum esse *Deo consubstantialem*: et in Epistola ad Paullum Samosatenum, *consubstantialem dici Filium Patri ab antiquis*, affirmit Dionysius ille. Verum, non solum Catholicos eam vocem vsurpasse, sed haereticos etiam Nicaena Synodo antiquiores, reperire est. Nam Athanasius ipse (2) testis est, illeque tocupletissimus, Paullum Samosatenum adserentem Christum in tempore extitisse, eo vsu argumento, quod, nisi ita esset, consequens foret, illum esse Patri consubstantialem, adeoque tres esse substantias, vnam primariam, duas ex illa derivatas. Sic enim *Homousion* interpretabatur, eo certe modo, quo in rebus creatis et corporeis vsu venit, vt ab vna aliqua substantia diuersa et separata, altera propagetur. Itaque septuaginta Episcopi Antiochiae aduersus Paullum Samosatenum congregati, vt scribit Athanasius (3), vel octoginta, vt Hilarius tenet (4), Filium non dicendum *Homousion*, sed Patri consubstantialem, eo sensu, quo Paullus Samosatenus id intellexerat, definire. Qua Episcoporum auctoritate audacter nimis Arianis, imperite vtroque qui ex Catholicis supprimendam vocem illam amore concordiae dicebant, abusi sunt. Antiocheni siquidem Praesules acceptam illam ab haeretico vocem, ac praua interpretatione detortam, funditus repudiarunt, quia nondum legitimus, ac probabilis illius consuevit vsus. E contrario autem ex haeretico perinde abreptam ore Catholicis Episcopi apud Nicaeam eandem vocem amplexi sunt, eamque

(1) In Lib. de Decretis Nicaenae

Synod. Et de Synodis.

(2) In Lib. de Syn. Arim. et Seleuc.

(3) In Lib. de Synodis in fine.

(4) In Lib. de Synodis, n. 86.

que pro Fidei Orthodoxae tessera deinceps haberi voluerunt. Hanc autem illius vocabuli sancienti caussam fuisse prodit Athanasius, quod quum Episcopi Catholici in Nicaena Synodo inter se deliberarent, quam verborum formula veram fidei confessionem conciperent, vt Ariam perfidiam extinguere; primum iis in mentem venit dicere, Filium esse Deum de Deo, et vnigenitum, et huius generis alia, quae ex Apostolo colliguntur. Sed quum Eusebius Nicomediensis gregales suos admonuisset, non esse, quod his assentiri vererentur, propterea quod res omnes creatae perinde sunt a Deo; id animaduertentes Patres apertius enuntiasse: »ex substantia Patris esse Filium«: deinde quum illud etiam addidissent, »Filium esse Potentiam, et Imaginem Patris, eique per omnia similem, et immutabilem«, nec huic quidem subscribere Ariani detrectarunt, quod haec omnia nobiscum illis essent communia. Itaque ad istorum haeresim penitus labefactandam de communi sententia nomen *Ομουςιον* additum est, vt non solum ei similis, sed eiusdem omnino cum illo naturae, essentiae, et substantiae crederetur.

Quam vero rite, oportuneque a Sacrosancta Nicaena Synodo hoc vocabulum receptum sit, Symbolo additum, et consecratum, vel ex eo luculenter demonstratur, quod maxima deinceps commoda Catholicae professioni attulerit. Nam ipsius ope haeresum omnium commenta, quae Sanctissimae Trinitatis Mysterium oppugnabant, propulsata sunt, euersaque: atque inter partes illud discrimen constitutum, vt alieni a germanis, ac adulterini a legitimis Christianis, hoc est, Catholicis secernerentur. Hinc iure optimo Athanasius vocem istam vocat columnam, vel cippum, »in quo illorum impietas proscribitur, ac velut trophaeum de ea superata, prostrataque statuitur« (5). Proferunt similia Epiphanius (6), et Ambrosius (7). Ergo fuit haec propemodum vnica tessera catholicarum partium, ob quam ab Arianis aliisque haeticis *Homousiani* per ludibrium appellari solebant, vt testatur Augustinus (8). Probat id ipsum Marius Victorinus, non Marinus vt aliis visum est, tria adducens argumenta, vt huius vocabuli proprietatem declaret (9). Primum est: duo impie adserebant Arianis, et Filium ex nihilo esse, et aliquando cum Patre non fuisse: quae duo Arianismi capita a Ni-

(1) De Synodo Arimin.

(6) Haer. LXXIX.

(7) Lib. de Filii diuinit. cap. 4.

(8) In Lib. contr. Serm. Arianorum,

cap. 36.

(9) In II. aduers. Arium.

Nicaenis Patribus erant damnanda: at per vocem *ὁμοούσιος* condemnatur utramque: nam haec, aut significat esse ambo eandem rem, eandemque substantiam, aut in eadem substantia esse simul, quae sunt duo dogmata Arianæ perfidiae contraria: rite ergo, opportunèque a Nicaenis Patribus fuit usurpata. Secundum Victorini argumentum est: Profitetur Fides Catholica, Filium non tantum esse a Patre, sed etiam esse Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: nam esse a Deo competit quoque creaturis, quae a Deo factae sunt: esse vero Deum de Deo significat produci a Patre, et esse vnus substantiae cum illo: at esse Deum de Deo est esse *ὁμοούσιος*: ut igitur exprimat Filium vnæ cum Patre habere naturam, et esse a Patre aliter ac sunt creaturae, percommoda est illa vox. Vltimum argumentum Victorini: fuerunt qui Filium similem Patri substantia dixerunt et sensu isto appellauerunt illum non *Homousion*, sed *Homousion*: fuerunt hi Semiariani. Oportuit ergo aduersus istorum impudentiam adserere Filium eandem esse cum Patre, et simul substantiam: quod per vocem illam rectissime exprimitur.

Sed machinas omnes et impetus ad illam abolendam adhibuerunt haeretici: ac repetitis saepe fidei professionibus ex vsu Christianorum eripere tentarunt. Tria, quatuorue contra illam oblicere consueuerunt. Primum: Haud prudenter ad Fidei dogma adstruendum symbolo insertam vocem, quae nullibi in Scripturis reperitur. Secundum: Proscriptam illam fuisse a Synodo Antiochena sexaginta circiter annis ante Nicaenam celebrata: non ergo probare illam Nicaena Synodus debebat. Tertium: Ante Synodum Nicaeae celebratam nullus, praesertim ex Patribus, vocem huiusmodi pronuntiauit. Unde igitur eam Patres Nicaeni desumserunt? Id quod deinde vrget Sandius adfirmans vocem illam originem a Gnosticis habuisse, ut Aeonum suorum fabulam contexterent. Addit Clericus (10): Vna eademque essentia nequit dici sibimetipsi consubstantialis: nec veteres eo nomine significarunt quidpiam aliud, quam quod est particeps eiusdem speciei substantiae: igitur quum diuina essentia nequeat habere rationem speciei, incommode intrusa fuit vox illa, ac praeter propriam significationem.

Quartum: Per vocem istiusmodi videtur roborari Sabellii, et Samosatreni perfidiam, qui vna hypostasi Deum constare adseriebant. Deinde, si *Homousios* Patri dicatur Filius, sequitur generationem huius

crea-

(10) Sect. III. Prolegom. cap. I.

creatarum rerum generationibus esse similem, in quibus substantiae quaedam desectio fit. Sic Arius argumentabatur (11).

Laterem tamen, et ille, et quotquot eius perfidiam sequuti sunt, lavare videntur, dum talia proferunt. Soluuntur enim facili negotio, quae adeo confidenter obliciunt. Ad primum itaque dicendum: quod si in Fidei dogmatibus nefas est nomen aliquod usurpare, praeter ea quae in Scripturis leguntur; quia ratione ipsi Ariani pronuntiabant, » Verbum esse ex non extantibus; fuisse aliquando, quando non erat; esse quidem a Patre, sed non ex Patris substantia «? Unde Arius, Eunomius, Aetius, alique haeretici, qui Synodum Nicaenam praecesserunt, aut subsequuti sunt, verba istiusmodi legunt? Quod si haeticis in animum subiit noua vocabula supertrudere ad Fidem catholicam euertendam, et cur fidei defensoribus erit vitio vertendum, quod ad haeresim profligandam vsi sint voce illa, quae et Verbi significatur aeternitas, et in eo Patris adfirmetur substantia? Accedit, quod quo titulo vocem hanc, eodem et istas *inmasibilis*, et *similis substantiae* Ariani reicere debuerunt, quum nec istae in Scripturis legantur.

Verum responderi aliter potest: falsum scilicet omnino esse vocem *Homousion* in Scripturis non reperiri illatiue saltim, et equiuallenter. Quid enim est, id quod est, Deus est lumen, est vita, est veritas, est suum esse? At legimus in Euangelio Filium haec omnia esse: legimus ergo esse Deo Patri *Homousion*; atque de his quae legimus, licet non lecta componere. Item iubemur petere quotidie *Panem supersubstantialem*, qua voce commode etiam Filium designamus, qui est panis viuus de Coelo descendens. Tandem, si Filius est, et dicitur Patris splendor, et imago, cur non Patri *Homousios*, seu consubstantialis?

Secundum quod opponunt, insulsum nimis ineptumque est. Synodus enim Antiochena damnauit vocem illam, non prout nata, ac propria significatione demonstrat plures personas, quibus eadem essentia communis est, absque naturae partitione, et scissione, quae partitio ac scissio non ex hac voce, sed ex creaturarum conditione infertur; sed damnauit vocem illam, quatenus in rebus creatis significat naturam et essentiam speciei vnæ, quae in singulis scinditur ac diuiditur, quomodo hanc vocem vrgebat Paulus Samosatensis. Itaque sic res se habet: Patres antiqui *Homousion* disserte sunt confes-

fes-

(11) In Epist. Alexandro Alexandriae Episc. oblata.

fessi, vt superius monstrabamus: neque Synodus Antiochena poterat hanc vocem in sensu proprio acceptam proscribere, salva antiquorum Patrum auctoritate. At Paullus Samosatensis, quasi eodem modo admitteretur a Catholicis vocabulum *Homousion* in Deo, sicut adseritur a Philosophis inter indiuidua vnus speciei, hac vel simili argumentatione Fidem Catholicam quater moliebatur. *Homousios* ille est, qui spectat ad eandem speciem alterius, inter quos diuiditur eadem natura: ergo si Filius esset persona distincta a Patre, eique *Homousios*, scinderetur ac diuideretur diuina essentia. Filius igitur neque persona, neque Patri *Homousios* est. Ad haec vero quid Synodus Antiochena? Negat in Deo hoc sensu vocem illam, quo a Sabellianis accipiebatur, et quo *Homousia* dicuntur plura indiuidua vnus speciei. Constat responsio ex Athanasio (12). Basilius quoque scribit (13), Antiochenos Patres vocem hanc vt minus congruam reiecisissent, quatenus substantiae distributionem, ac partitionem repraesentat. Quam Basilii sententiam pluribus confirmat Gaspar Iuenin (14).

Tertium argumentum eo facilius solui potest, quod a nobis iam ostensum supra sit vocabulum illud perantiquum esse, nec a Patribus Nicaenis inuentum. Et quidem praeter ea quae dicta sunt, fidem pro re ista faciunt, Irenaeus (15) narrans Valentinum docuisse Achamoth esse Deo quidem simillimum, sed non Deo consubstantialem. Auctor quoque qq. ad ortod. (16) ait, animas habere sibi consubstantiales Angelos, et Doemones. Meminit insuper huius vocabuli, tribuitque Dei Filio Dionysius Alexandrinus, de quo Athanasius (17). Quid multis? Faterur vocabulum esse perantiquum Eusebius in Epistola ad suos Caesarienses, apud Socratem (18).

Sed demus, non ita fore. Quis ignorat, nouas haereses noua vocabula, nouasque etiam quaestiones in Ecclesiam intulisse? Si autem prudenter haeretici se egisse gloriantur, quod nouas voces inuenerint, quibus Catholicam fidem labefactarent, se ipsos decipientes, cur imprudentiae nobis vertunt, quod noua item vocabula fidei nostrae defensores adinuenerint?

Quod autem addit Sandius falsum apertissime est, erratque ille turpissime: nam Gnostici Aeonas suos nequaquam *Homousios* credebant, vt ex loco Irenaei adducto constat. Clericus etiam fallitur, eo quod cre-

(12) In Lib. de Synod. Arimin. et

Seleuc.

(13) Epist. ccc.

(14) Part. II. Dissert. I. art. 3.

(15) Lib. I. de Fabul. Valent. cap. I.

(16) Inter Opera Iustini.

(17) In Lib. de eius Fide.

(18) Lib. I. Hist. Eccles. cap. 8.

credat essentiam Filii dici consubstantialem: non enim haec, sed persona talis dicitur; essentiae autem et personae diuersa est significatio, ipso Clerico attestante. Veteres autem vsiae nomine *speciem* intelligebant, et per *Homousion* quod est particeps eiusdem *speciei* substantiae, quatenus vsia est essentia generaliter considerata, et minime definita, quemadmodum persona est id quod componitur ex communi essentia, et ex notis quibusdam peculiaribus, siue proprietatibus. Hoc esse commune notis particularibus non definitum in creaturis habet rationem *speciei*, et in singulis indiuiduis multiplicatur: in Deo autem est in tribus personis penitus indistinctum: quare eiusdem speciei diuinae Personae dici nequeunt, et tamen sunt *Homousiai*, quum sint eadem et simul vsiae.

Quantum continet huius vocis falsas notiones, vt haeretici loquuntur, ob quas illi ab ea abhorreere dicebant. Facile tamen illas antiqui Patres refellebant, hanc exceptionem praemittendo, quod nomina a rebus creatis, et corporeis ad diuinas explicandas translata, a natia originis suae facee purganda sint. Quamobrem id vnum in Filio significat, vnam, eandemque essentiam, siue substantiam illius esse, quae Patris, etsi persona, siue hypostasis alia sit vtriusque, quam falso Sabellius et Paullus Samosatensis confundebant.

Toletana deinceps Synodus XI. contra illam substantiae sectionem hoc decreto pugnat: «Non enim eundem Filium Dei, pro eo, quod de Patre sit genitus; desectae naturae portiunculam nominamus: sed perfectum Patrem perfectum Filium sine imminutione, sine desectione genuisse adserimus, quia solius diuinitatis est inaequalem Filium non habere: intellige duratione, et perfectione ab ortu ipso». Nam quod sectionem illam, et partitionem substantiae atinet, ne eiusmodi aliqua fingatur in Deo, recte prouisum est, docet Athanasius (19), eo ipso quod idem Dei Filius Verbum, et Sapientia Patris appellatur, ex quibus illa de Patre generatio neque passioni, neque diuisioni obnoxia cognoscitur. Etenim Verbum, ne in hominibus quidem pars est illorum; neque cum passione ex ipso progreditur; neque Dei Verbum, quem Filium suum esse significauit Pater. Eodem spectant et aliae similitudines, quibus incorrupta illa, expersque passionis Filii generatio declarari solet. Vt quum lumen de lumine, et ex Sole splendor emanans assumitur. Quibus tandem haec de voce *Homousion* dissertatio finita est.

(19) In Lib. de Synodis.

CAPVT VI.

Spiritum Sanctum verum esse Deum, et eiusdem cum Patre, ac Filio maiestatis ac dignitatis ostenditur.

Spiritus Sanctus est Patri, Filioque consubstantialis, et verus Deus.

Colligitur primo ex Scripturis noui et veteris Testamenti. Dicitur enim II. Reg. xxiii. » Spiritus Domini loquutus est per me«. Subditurque exponendo quis sit Spiritus ille: » dixit Deus Israel mihi, loquutus est fortis Israel«. Item Isaiæ vi. de Domino exercituum, Iehoua, legitur: » Et dixit: vade, et dices populo huic: audite audientes, et nolite intelligere«. Quae verba S. Paullus Actor. xxviii. interpretatur tamquam a Spiritu S. prolata, dicens: » Bene Spiritus S. loquutus est per Isaiam . . . dicens, vade« cet. Similiter, quod Scriptura refert, Deum ab Iudæis esse tentatum, vt in Psalm. cv. » Tentauerunt me Deum in iniquo«. Et Psalm. xciv. » Vbi tentauerunt me Patres vestri, probauerunt, et viderunt opera mea; id ipsum ad Spiritum S. Paullus accommodat ad Hebr. iii. dicens: » Quapropter sicut dicit Spiritus Sanctus, hodie si vocem eius audieritis, cet.« Matth. etiam xxviii. Spiritus S. quid vnum cum Patre et Filio adseritur verbis illis: » Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti«. Et I. Ioann. v. » Et hi tres vnum sunt«. Actor. v. Spiritus Sanctus appellatur expresse Deus, vbi S. Petrus sic Ananiam increpat: » Cur tentauit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto . . . ? Non es mentitus hominibus, sed Deo«. Rursus I. ad Corinth. xii. » Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu Sancto«. Atque idem Apostolus huius Epist. cap. 3. fideles templum Dei vocat, dicens: » Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Et postea cap. 6. eosdem Spiritus Sancti templum esse confirmat, scribens: » An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti? Sunt et alia bene multa Scripturae loca Spiritui Sancto eas res attribuenda, quae Dei solius propriae sunt, cuique obuia.

Traditionem modo perscrutemur, vt ex illa, secundo loco, id ipsum colligamus: atque hanc praeualuisse IV. Ecclesiae saeculo excute,

te, ac deinceps, aduersarii ipsi haud diffidentur, parum certe et hoc esset, nisi a prioribus Ecclesiae saeculis id constantissime retentum fuisse nos euincere possemus. Itaque ad testes veniamus. Iustinus Martyr (1): » Filium, inquit, et Spiritum propheticum colimus, et adoramus, et Deum solum adoramus«. Athenagoras (2): » vt Deum adserimus, et Filium eius Verbum, et Spiritum Sanctum«. Irenaeus (3): » adest ei, (Patri) Verbum et Sapientia, Filius et Spiritus Sanctus, per quos, et in quibus omnia libere, et sponte fecit«. Clemens Alexandrinus (4): » vnus quidem est vniuersorum Pater, vnum etiam est Verbum vniuersorum, et Spiritus Sanctus vnus, qui et ipse est vbique«. Tertullianus (5), de Trinitate loquens: » tres, inquit, non statu, sed gradu, nec substantia, sed forma . . . vnus autem substantiae . . . et . . . potestatis, quia vnus Deus«. Colligitur tertio eadem veritas ex Conciliorum Oecumenicorum auctoritate, Spiritum Sanctum, vt Deum esse habendum decernentium. Ex his fuit omnium prima Synodus Alexandrina (praeside Athanasio celebrata post obitum Constantis, vt ex illius Synodica Epist. constat, quam refert Socrates (6)), quae nominatim decreuit Spiritum Sanctum esse Patri, Filioque consubstantialem, et verum Deum. Dambauit enim anathemate omnes eos, qui Spiritum S. creaturam esse dicerent, ac S. Trinitatem pronuntiauit vnus esse Deitatis, et Spiritum S. non creaturam esse, nec alienum a Patris Filiique substantia. Quod dogma deinceps clarius, ac disertius in Ecclesia vulgatum est, postquam Macedoniani aliique Pneumatomachi aperte in illum insanire coeperunt. Valentinianus deinde Imperator, vt scribit Theodoretus (7), quum audisset, quosdam in Asia et Phrygia de Religionis dogmate peruersas opiniones serere, ac nominatim de Spiritu S.; Episcoporum Concilium in Illyrico fieri iussit, quod Nicaenam professionem confirmauit, statuitque consubstantialem esse Sanctam Trinitatem, et Spiritum S. a Patre et Filio diuellendum non esse.

Breui post tempore Damasus Papa ab Episcopis Galliae, ac Venetiae monitus de Auxensio Mediolanensi Episcopo Ariano praeferre hunc Ariminense Fidei decretum, nec adsentiri Illyricanae illi professioni de Spiritu S.; Romae Concilium habuit, ex quo ad

Ll 2

Il-

(1) Apolog. I. (2) In Apol.

(3) Lib. cont. Praxeam, cap. 2.

(4) Lib. iv. cap. 37.

(6) Lib. III. cap. 7.

(5) Lib. I. Paedag. cap. 6.

(7) Lib. IV. Hist. cap. 7. et seq.

Illyricianos Episcops Epistolam missit, qua et Ariminensem fidei formulam damnauit, vna cum Auxensio; et Spiritum S. vnus esse cum Patre substantiae statuit. Ita ex Theodoro (8); et Nicephoro (9) didicimus.

Rursus idem Damasus in alia Romana Synodo, quam contra Apollinarem habuit, plenius ac manifestius Spiritus Sancti diuinitatem exposuit, de quo Epistolam fecit ad Paullinum Antiochenum Episcopum, quae extat apud Theodoretum (10). Constantinopolitanum demum Concilium Oecumenicum secundum, quod aduersus Macedonianorum, et Pneumatomachorum haeresim praecipue collectum est, hoc de Spiritu S. posuit: »et in Spiritum Sanctum Dominum, viuificantem, qui ex Patre procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur, et conglorificatur«. Et in Epist. Synodica ad Damasum Patres Constantinopolitani plura, et disertissima loquuntur de diuinitate Spiritus Sancti, quam eandem illi cum Patre et Filio inesse statuunt, vt qui vtrique consubstantialis, et coaeternus in creatusque sit.

Iam vero ex dogmatis istius probationibus manet probatum aliud cum hoc connexum, immo vnum, nempe, Spiritum Sanctum esse rem subsistentem, ac personam. Pro quo faciunt etiam omnia, quae pro diuinarum personarum Trinitate adserenda, huius libri cap. 1. fuerunt adlata. Facit deinceps, quod de Spiritu S. legitur descendisse de Coelo, missum fuisse, et rediisse super discipulos, opera inquam, personarum propria. Hactenus. Ad discutendos modo errores his dogmatibus contradicentes, eosque eneruandos manum mittamus.

CAPVT VII.

De his, qui Spiritum Sanctum suis erroribus oppugnarunt: eorumque deliramentorum consutatione.

Omnium, quotquot Spiritus S. diuinitatem, maiestatemque oppugnare, Principes exiteret Christi Domini temporibus Sadducae, vna ex tribus Iudaeorum sectis: qui neque Angelos, neque Spiritum vllum esse adfirmabant; de quibus S. Lucas Actor. xxiii. scribit: »Sadducae enim dicunt, non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum: Pharisaei autem vtraque confitentur«.

At

(8) Lib. II. Hist. cap. 22. (9) Lib. II. cap. 31: (10) Lib. V. Hist. cap. 10.

Atque hoc pacto sunt intelligendi veteres illi, qui ad hunc Actor. locum alludentes, Sadduacos adfirmant, Spiritum Sanctum abnegasse. Sunt hi Epiphanius (1), Gregorius Naziancenus (2), Philastrius (3), ceteri.

Post ortum vero Christianae lucis variae in Spiritum Sanctum haereses exiterunt. Martyr Ignatius (4) meminit quorundam haereticorum, qui Spiritum S. funditus negabant: alios item commemorat, qui eundem esse aiebant Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, quum nudum hominem Christum esse adfirmarent. Fure huiusmodi Patripassiani. His adnumerandus est Valentinus, qui Trinitatem vniuersam passam esse docuit, vt Athanasius scribit (5): nominatim vero Spiritum Sanctum, vt et Filium ad Angelorum naturam redegit, vt alibi Athanasius ipse testatur (6). Sed et Urbici cuiusdam Potentini mentio fit in Lib. iv. Dialogorum, qui »hunc Sanctum Spiritum Patrem, aut Filium, aut certe facturam esse«, diceret (7). Huic haeresi erant affines et alii, qui cum Filio, et Patre Spiritum Sanctum confundere ausi sunt. Hos inter sunt qui recenseant Lactantium, et Tertullianum: Lactantium quidem ob Hieronymi auctoritatem in Commentariis in Epist. ad Galatas (8): et etiam ob ea, quae Lactantius ipse in 4. Institutionum capp. 8. et 12. scribit: Tertullianum vero ob loca quaedam, vbi Christum Spiritum vocat. Sic in tertio contra Marcionem cap. 16., et in Apologetico cap. 21. Ceterum non esse isthaec idonea argumenta suspicionis illorum, quin et excusari eos iuste posse, Petauus ipse fatetur (9), immitissimus alloquin Patrum accusator.

His erroribus accessere haereses Cataphrygum, siue Monranistarum, qui, vt sentiunt plerique, Montanum ipsum esse Paraclatum a Christo promissum adscribebant. Item Sabellianorum, qui eandem cum Patre Personam Spiritum Sanctum iactabant; aliorumque multorum. Sed Macedoniani praecipui sunt, qui notentur. Fure hi Semi-Ariani ipsi, qui ab exilio reuocati Iuliani Imperatoris edicto, se se ab Arianiis puris segregantes, in vnum corpus coiuere. Nomen autem desumserunt a Macedonio Episcopo Constantinopolitano, qui errorem suum disseminare tentauit circa annum cccclx. Neque vero

so-

(1) Haeresi xiv. quae est Sadduc.

(2) Orat. xxxvii. de Spir. Sanct.

(3) In Dositheo.

(4) In Epist. ad Trallianos.

(5) Lib. de Salut. aduent. Christ.

(6) Orat. II.

(7) Tom. II. col. 417.

(8) Ad cap. 4. v. 6.

(9) Lib. I. de Trin. cap. 13. n. 2. et 3.

solam Verbi diuinitatem Macedoniani oppugnabant; sed aperte in Spiritu Sancti diuinitatem sunt debachati; eundem esse creaturam, etsi ordinis cuiusdam supra Angelos ipsos constituti, proferentes (10). Quae haeresis, Morathonio Nicomediensi Episcopo, ac Macedonii discipulo curante, per omnem Thraciam, Bithiniam, et Helespontum breui sparsa est. Accedunt vltimo loco Socini Gregales, qui vsque hodie nos perturbare haud desinunt blaterantes, Spiritum S. esse virtutem, per quam Deus fideles suos sanctificat, eosque supernaturali potestate, ac sapientia exornat; sed nequaquam esse ipsum Deum summum, cuius diuinitatem soli Patri censent tribuendam. Ita ne Macedonianis cedant, Spiritum S. a Deo illo vno distinguunt, et ne videantur Sadducaeis meliores, negant quoque, aliquam esse personam.

At pro auctorum ipsorum impie in Spiritum S. blasphemantium historica narratione nimis multa a nobis dicta erunt, si vnum in calce adnotauerimus: quid scilicet caussae fuerit, vt quum de Spiritu S. diuinitate non minus Ariani, et Arianorum perditissimi Anomœi impie statuerint, quam Semi-Ariani et Macedoniani; immo vero impudentius illi, quam isti, creaturam esse defenderent; nihilominus, Pneumatomachorum vocabulum horum posteriorum vsus peculiare effecit? Nihil aliud certe, vt opinamur, quam quod priores, quum de Filio perinde vt de Spiritu Sancto nefarie sentirent, ac loquerentur, non erat singularis eorum in Spiritum perfidia, ideoque ab eo fidei capite, quod potissimum impugnabant, hoc est, ab impietate in Filium, nomen sectae illi inditum est. Posteriores vero, quum de Filii diuinitate vel minus quam isti perditae, vel etiam recte aliqui indicarent, et solius personam Spiritus Sancti ad apertam blasphemiam sceleratae professionis exciperent; ab ea, quam vel vnicam, vel insigniter tuebantur, haeresi, nomen acceperunt. Verum istud adnotasse satis sit.

Nunc ea videnda sunt nobis, quibus Spiritus Sancti diuinitas appetitur. Horum primum illud sit, quod ex nonnullarum vocum dissimilitudine ducitur argumentum, quibus tres personae in libris Sacris interdum exprimuntur. Scriptura, quum de diuinis personis loquitur, aliter Spiritum Sanctum, quam reliquas personas significat. Ita 1. Corinth. viii. »Nobis tamen vnus Deus Pater, ex quo omnia

(10) Histoire Ecclesiastique iv. Siecle, artic. viii. §. ii.

numer. 4. Heresie de Macedoniens.

»et nos in illum, et vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum«. Neque enim, vt Basilii ait (11): apud Paullum legimus: »et vnus Spiritus Sanctus, in quo omnia«. Attribuitur ergo Deo Patri, velut principium *ex quo*; Filio vero, ac Deo *per quem*; quorum nullum Spiritui Sancto conuenit.

Secundum: minorem Filio esse Spiritum Sanctum inde colligi videtur, quod ille in Spiritu Sancto facere aliquid dicitur: sic Matth. xii. »Si ergo in Spiritu Dei eicio daemonia«: quasi praepositio *in* instrumentum et administrum significet.

Tertium: non esse Deum, inde confici volebant, quod nusquam in sacris literis adorari dicitur: neque quisquam id egisse, aut ei supplicasse legitur, ac denique nullum extrat illius rei praeceptum.

Quartum: Spiritus Sanctus dicitur orare, gemere, contristari, ac pro nobis postulare. Ita ad Rom. viii. »Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus«. Ad Ephesios iv. »Nolite contristare Spiritum«. Haec autem Dei notissima perfectione indigna sunt.

Quintum: Ioann. i. scriptum est de Verbo Dei: »omnia per ipsum facta sunt«: ergo et Spiritus Sanctus, proindeque non est Deus.

Sextum: neque Concilium Nicaenum de Spiritu S. diuinitate quidpiam definiit, neque a Patribus Concilii Constantinopolitani Deus vnquam fuit appellatus. Non ergo talis censendus est.

Septimum: si Spiritus Sanctus Deus est, aut est ingenitus, aut genitus. Si est ingenitus, duo erunt expertes principii: si autem genitus: vel ex Patre, vel ex Filio: si ex Patre, duo Filii et fratres erunt: sin ex Filio, erit nepos Patris. Ita disputasse Pneumatomachos refert Greg. Nazian. (12).

Octauum: in 1. ad Corinth. haec habentur: »Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt«. Spiritus Prophetarum est Spiritus Sanctus, quo inspirante loquebantur Prophetae: igitur Spiritus S. hominibus subiectus est.

Nonum: Spiritus Sanctus Lucae xi. appellatur digitus Dei: Actor. ii. Dei donum: ii. ad Corinth. i. Arrhabo. Item de ipso legitur ad Titum iii., quod in homines effundetur: Actor. ii. quod aliquam habeat partitionem; ad Thessal. i. cap. 5. quod possit a nobis extinguï, et alia: at haec nequaquam Deo inuicem nec personae alicui competere possunt: Spiritus ergo Sanctus, nec Deus, nec persona est.

De-

(11) Lib. de Spiritu Sancto, cap. 2. (12) Orat. xxxviii.

Decimum: si Spiritus Sanctus persona quaedam diuina sit, duos in Trinitate Filios habebimus: vnum quidem primae personae solius; alterum primae, et secundae: habebimus quoque duos Patres; vnum primam personam, quae duplici titulo pater erit; quia nempe secundam, et tertiam Personam generauit: alterum personam secundam, quae vna cum Patre generauit Spiritum Sanctum. At ex Sacris litteris accipimus vnum tantum esse Patrem, vnumque Filium: non ergo Spiritus Sanctus tamquam diuina persona habendus est. Sic argumentatur Wolzogenius, et cum eo Crellius, Socinus, et Wolkelius.

Respondendum tamen his omnibus iuxta stultitiam suam, ne sibi sapientes videantur. Primum itaque, praeter Basilium loco laudato, commemorant, ac dissolunt Nazianzenus (13), Athanasius (14), Fulgentius (15), qui omnes id obseruant, nullo plerumque discrimine Sacris in Libris eas particulas adsumi. Vt enim inter alios, subtiliter Basilium animaduertit (16), illud *ex quo*, quod ab Apostolo de Patre dicitur, non semper efficientem causam significat, sed interdum materiam: velut Genes. vi. »Fac tibi Arcam ex lignis laeui-gatis«. Et Exod. xxxvii. »Fecit Cherubim ex auro ductili«. Ac, licet ad designandam trium personarum differentiam tribus illis diuersis formulis vsus sit Apostolus; non raro tamen earum confundit vsum, et quam de vna persona pronuntiat, ad alias accommodat. Etenim ad Rom. xi. »Quoniam ex ipso, inquit, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: vbi de Filio proprie sermonem esse Basilium contendit. Quod si de Patre intelligenda esse pugnet quispiam, nihilominus id quod volumus efficietur; in vnam nempe personam tria ista simul quadrare.

Secundum soluit Fulgentius loco citato opponens locum illum ex cap. 3. i. Ioann. scilicet: »qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur eius opera, quia in Deo sunt facta«. Ex quo acute ita concludit: »hic eligat, vtrum in Deo Patrem, aut Filium aut Spiritum Sanctum intelligi velit«. Nam si Pater accipitur; ergo minor erit Pater, in quo fieri dicitur: si Filius; ergo minor Filius; si Spiritus Sanctus; ergo Deus est. Sic Ioann. iii. »Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu«. Et ad Hebraeos ix. »Qui per Spiritum Sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo«. Pro-

(13) Orat. xxxvii.

(14) Lib. de coin. essent.

(15) Lib. cōgr. Serm. Fastid.

(16) Cap. iv.

inde omnes istae formulae, *ex ipso*; *per ipsum*, *et in ipso*, vni, eademque sine delectu tribuuntur.

Tertiae argumentationi satis superque responsum esset; si ea de nouo proferrentur, quae pro tuenda Spiritus S. diuinitate superiori capite dicta sunt ex Scripturis: vna tamen cum Scripturarum testimonio maximum in veteri Ecclesiae ritu, hoc est, in non scriptis expressa traditione praesidium habemus. Ad hunc modum istam Haereticorum calumniam Nazianzenus elidit. Nam et pleraque catholicae professionis dogmata non scriptis tradita esse, sed ex iis colligi demonstrat: cuiusmodi Sancti Spiritus est diuinitas, quae principio minus explicite ad fidelium intelligentiam deducta, post Christi Domini Ascensum manifestius coepit aperiri. Eodem genere definitionis vtitur Basilium, quum de Spiritu Sancti aequalitate controversia facta est. Quam tamen Patrum solutionem animaduersionem mereri Petauus, audacter nimis, nostro quidem iudicio, adfirmare haud fuit veritus (17).

Quartum argumentum soluitur dicendo, omnia haec metaphorice esse intelligenda. Hoc pacto Spiritus dicitur pro nobis postulare, quia postulare facit, vt Augustinus explicat (18). Atque huius explanationis veritas ex eo constat, quod a Paulo idem Spiritus adoptionis vocatur, in quo clamamus Abba (Pater). Gemere autem et contristari dicitur; quia opera mutat, et destruit, immutabilis ipse, et tranquillus.

In quinto soluendo aduertendum est, aequae ex loco illo concludi posse, Patrem per Filium esse factum, quod plusquam absurdum est. Ergo vult Sacer Euangelista omnia quae facta sunt, per Verbum esse facta, et nihil factum esse sine illo. Sed argumento respondendum, omnia per Verbum, et Spiritum oris eius facta esse; vt habetur Psalmo xxxii, minime vero per Verbum excludendo Spiritum Sanctum: ex huiusmodi enim argumentis negatiuis nihil concludi potest. Quin ex his, quae Ioannes ipse subiicit plane intelligitur, minime Spiritum S. per Verbum fieri potuisse: ait enim, postquam dixerat omnia per Verbum facta esse, »quod factum est«, vt quidquid factum est, per Verbum factum esse monstraret. Itaque vox illa *omnia* creatas tantummodo res, et a diuinitate alienas complectitur: atque vt recte Didimus colligit (19), »Spi-

Tom. I.

(17) Theolog. Dogmat. de Trinit.

Lib. ii. cap. 7. n. 4.

Mm.

(18) Epist. cx.

(19) Lib. i. de Spiritu Sancto.

ritus Sanctus non vnum est ex omnibus; sed aliud extra omnia per substantiam.

Sextum duo continet, quorum primum certum est, scilicet nihil in Concilio Nicaeno decretum fuisse de Spiritu S. diuinitate. Sed huius est causa perfacilis, vt Basiliius (20), et Epiphanius exponunt (21). Nulla quippe tunc de ea re nominatim quaestio commota fuerat: ideo nihil necesse fuit praecipuum aliquid de ea statuere. Quippe de his, quae singulari temporibus occurrunt, cauere Synodi, ac decernere solent, ait citatus Epiphanius. Secundum vero falsum est: quandoquidem Patres Constantinopolitani, etsi Spiritum S. Deum, haec vtique voce, non appellauerint, eius tamen diuinitatem conceptis terminis professi sunt: » et in Spiritum Sanctum Dominum, et viuificantem, qui ex Patre procedit, (contra Macedonianos adserentes esse creaturam ex nihilo factam) » qui cum Patre et Filio simul adoratur, et conglorificatur, qui loquutus est per Prophetas.

Septimo respondendum cum ipso Nazianzeno, neque genitum, neque ingenitum Spiritum S. esse, sed medio quodam modo produci, hoc est, procedere: id quod Concilium Toletanum xi. in professione tradidit his verbis: » hic etiam Spiritus Sanctus, inquit, nec ingenitus, nec genitus creditur, ne aut si ingenitum dixerimus, duos Patres dicamus; aut si genitum, duos Filios praedicare monstremur. Quod si placet Spiritum Sanctum ingenitum dicere, quatenus non factus, nec creatus, nec genitus est, non inficiabimur.

Quod octauo loco obicitur de Spiritu Prophetarum humano, nempe de Prophetarum mente, quae Spiritu Dei afflante agebatur, non vero de Prophetarum spiritu diuino, scilicet, de Spiritu Dei, qui mentem Prophetarum illustrabat intelligendum est. Constat id ex eo potissimum, quod Scriptura plurali loquitur numero, quum Spiritus Dei vnus sit. Spiritus autem Prophetarum subiecti sunt Prophetis, quatenus vnus, aut alterius doctrina iudicio Ecclesiae subiecta est. Hic itaque loci Apostoli sensus est.

Nonum argumentum plura in vnum colligit: omnia tamen vno verbo soluerentur si diceremus Wolzogenium confundere dona Spiritus Sancti cum eius Persona. Quoniam autem haec diuinae quoque Personae non repugnant, ad singula aliter est respondendum. Primum digitus Dei summam Dei potentiam significat: summa vero

(20) Epist. LXXVIII:

(21) Haer. LXXIV.

virtus, siue virtus Dei debet idem esse cum substantia Dei, non enim in Deo virtus, et potestas ab eius natura distinguitur. Quare si Spiritus Sanctus est digitus Dei, substantia Dei est, et Deus summus. Secundo: quum Donum aliud sit personale, accidentale aliud; istud nempe munus gratiose collatum, illud persona ipsa, quae aut se ipsam donat, aut dono datur ab altera; Spiritus Sanctus iure optimo Dei donum appellatur, qui persona est, quam ad nos in nomine Filii missit Pater. Quin et ipse Filius sensu allato Dei Donum est, vt habetur Ioann. iii.

Tertio, Arrhabo dicitur, quae vox fideiussionem significat, vt ex i. ad Corinth. colligitur, proprieque iuxta dictionis Hebraicae valorem portio est rei, quae promittitur, et exprimit aliquid supra pignus, vt recte obseruat Augustinus (22). Vnde Spiritus Sanctus, qui non solum pignus est, sed aliquid supra pignus, ad rem ipsam spectat, quae nobis promittitur. Quum autem nobis promissa sit vita aeterna, quae est Dei visio; Spiritus Sanctus vna cum Patre et Filio est vita aeterna, et ipse Deus. Ad haec, si bellum inter se gerentes, obsidem dare solent pro pace firmanda, aut filium, aut principem nobilissimum, vt arrhabo nobis a Deo datus non poterit esse persona? Si autem adhuc Wolzogenius insurgat, contendatque, Arrhabo pignus esse a persona distinctum, animaduertat oportet scriptum esse *pignus* Spiritus, non pignus Spiritum. Si amplius vtgeat, dicatque, adpellari etiam Spiritum Sanctum signaculum et vncionem Dei, detur id illi, sed addatur, hoc signaculo, et vncione ista fieri hominem templum Dei, Dei participem, imaginem Dei, per gratiam sanctificantem, quae diuinae naturae est participatio. Vt enim Ioana. ait Epist. i. » In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, et ipse in nobis; quoniam de Spiritu suo dedit nobis. Cui sententiae consonat quod Athanasius scribebat (23): » si participatione Spiritus diuinae naturae participes efficimur; insanus est quicumque Spiritum creatae conditionis naturae, non autem diuinae esse dixerit.

Quod vero spectat ad ea quae de Spiritu Sancto legimus in aliis Scripturae locis secundo loco adductis, de effectibus, donisque Spiritus Sancti explicanda sunt. Dicitur ergo ad Titum iii. effundi in gratiae muneribus, seu, quod in idem redit, larga effundi communicatione, et copiosa gratiarum exhibitione. Diuiditur item Spiritus,

Mm 2

tus,

(22) Serm. xiii. de Verb. Apost.

(23) Epist. ad Serap.

tus, seu partitur ratione symbolorum; in quorum diuisione unitatem seruat substantiae, vt colligitur ex cap. II. Actor. vbi recensetur multitudo linguarum, et vnus Spiritus. Demum in Epistola ad Thessal. I. cap. 5. hortamur ne extingatur Spiritus, posito per Metonymiam nomine personae pro re effecta, idque proprissima comparatione, quum Spiritus in forma ignis descenderit.

Ultimi argumenti haec sit solutio: si Spiritus Sanctus est a duobus, vt contra nos argumentantur haeretici, atque verissimum est, et stabilitum, ipsos intererit rationem reddere, cur vnus tantum in Deitate sit Pater, et vnus tantum Filius: Filius enim est ab vno Patre, et ab eo gignitur immediate. Si ergo Spiritus Sanctus est a Patre, et Filio, sive a Patre per Filium, non erit Filius Filii, quia procedit etiam a Patre: non erit Filius Patris, quia procedit per Filium. Quod placet exponere verbis S. Augustini (24): » utcumque, » ait, etiam illud intelligitur, quantum a talibus, quales nos sumus, intelligi potest, cur non dicatur natus esse, sed potius procedere Spiritus Sanctus, quoniam si et ipse Filius diceretur, amborum vtique Filius diceretur, quod absurdissimum est. Filius quippe nullus est duorum, nisi Patris et Matris. Absit autem, vt inter Deum Patrem, et Deum Filium aliquid tale suspicemur. Hanc modo probamus rationem, qua Wolzogenii argumentum omnino frangitur: inferius vero et istam et reliquas in examen vocabimus ad definiendum (si nempe id definiti potest), quid inter Verbi generationem, et Spiritus Sancti processionem intersit.

Et haec de argumentorum, quae aduersus Spiritus Sancti diuinitatem praecipue virgent Haeretici, solutione, ac de toto hoc cap.

(24) In Lib. xv. de Trinitate, cap. 27.

CAPVT VIII.

De Patrum, Ante-nicaenorum praesertim, Fide iudicium fertur: cum Graecorum, tum Latinorum.

Martyr Ignatius, Iustinus, Athenagoras, Irenaeus, Clemens Alexandrinus, Athanasius, Dionysius Alexand. et Basilius, non nisi impudentissime insimulantur vt Ariani.

Originem Ariani fauisse probabilius existimamus: contrarium de Tertulliano opinamur.

Eusebii Pamphili fides adhuc in ambiguo pendet.

De Liberio varie opinantur eruditi.

Circa Hosii lapsum laudabile nobis videtur Card. Aguirre consilium.

Ab omnium vetustissimo, S. nimirum Martyre Ignatio, Antiochanae Ecclesiae tertio a Beato Petro Episcopo orsi, vt exploratum habemus, septem eius Epistolas, scilicet ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Trallenses, ad Smirnaeos, ad Romanos, ad Philadelphenos, ad Polycarpum, quas ex antiquissimis Anglicanis codicibus Vsserius, deinde ex Florentino Isaacius Vossius restituerunt, assutisque contra probatissimorum codicum laciniis decurtarunt, legitimum tanti Martyris foetum esse, ducti auctoritate non antiquorum solum, qui non multum ab Ignatii aere abfuerunt, sed et inter Haereticos celebriorum, Vsserii, Hammondi, vtriusque Vosii, Caueli, Bulli, Clerici, Pearsonii: a quo praesertim, Natalis Alexander, Dupinius, Annatus, alique pleraque sunt mutuati, quibus aduersus Salmasium, Blondellum, et Dallacum haereticos Presbyterianos hunc Martyri Sanctissimo foetum adsererent, ac vindicarent; atque huic opinioni subscripturos iudicamus quotquot praeciuicitijs non laborant.

In his autem Epistolis quid haeresi Arianac vel minimum affine, quid non catholicae doctrinae apprime consonum? Apertissime quidem